

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar F iskola
tudományos évkönyve

I.

II

V. évfolyam, 1. kötet

V, 1

Tartalom

Medvecz Andrea - Soós Kálmán: Adalékok II. Rákóczi Ferenc és kora megítéléséhez a régió ukrán helytörténetírásában (1990-1999)	7
Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A Rákóczi-szabadságharc az ukrainai történelemtankönyvekben	14
Lányi András: A hazatér Rákóczi <i>(R. Várkonyi Ágnesnek)</i>	18
Gönczi Andrea: A Rákóczi-szabadságharc és a nemzetiségek	28
Zachar József: Katonáskodó magyarok Hegyaljától Tiszahátig (1697-1703)	34
Csatáry György: Beregszász a Rákóczi-szabadságharc idején	44
Mészáros Kálmán: Források Pap Mihály kuruc kapitány életéhez 54	68
Zachar József: Beregszász huszárai (1755-1768)	78
Baráth Júlia: Bercsényi Miklós - Ung vármegye főispánja (1692-1701)	79
Dr. Sándor Kokai: Attraction centres and districts in Bereg county in the middle of the XIX. century	86
Fodor Gyula: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar F iskola vonzáskörzetének változása 2003 és 2005 között	100
Komonyi Éva - Székely Gréta: A Vérke vízminőségének bioindikációs vizsgálata	112
A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar F iskola 2006. évi RENDEZVÉNYEI (JANUÁR-MÁJUS)	124

A Rákóczi-szabadságharc az ukrajnai történelemtankönyvekben

Európa ezen felén csak a Szovjetunió felbomlása és a független ukrán állam létrejötte után vált lehet vé, hogy az iskolák és a tanárok az egy tárgy egy tankönyv elvén túllépve, immár különböző szerzők és kiadók által felkínált történelemtankönyvekben válasszanak.

Jelenleg az Ukrán Oktatásügyi és Tudományos Minisztérium hivatalos tankönyvlistáján, az adott korszakot tárgyaló kiadványból 5+3 darab van. Ebből öt a már hivatalosan tankönyvvé nyilvánított és három a próba alatt álló könyv (

2002: 15-16,49-52). Ezek terjedelmüket, a történelmi események feldolgozását, értelmezését és didaktikai formáit tekintve eléggé eltértek. Az eltérés részben abból fakad, milyen céllal íródtak az adott tankönyvek: az állami/központi tanterv elvárásaihoz igazítva a terjedelmet és a szövegtartalmat, vagy az adott korszak történelmileg fontosnak tartott információit összegyűjtve. Mindkettőre akad példa a jelenleg használatban lévő történelemtankönyvek körében.

A Rákóczi-szabadságharc korszakát, XVIII. század első felét, a lineáris történelem tanterv szerint az általános iskola 8. osztályában tanítják. Elvben azonban kétszer találkozhatna vele a tanuló: Ukrajna és egyetemes történelem keretében, mivel ezeket külön tárgyként, bár párhuzamosan oktatják.

A magyar tannyelvű iskolákban tanuló gyerek pedig még *A magyar nép története* óráin is találkozhat a témával 7. osztályban, de erre ebben egy kicsit később szólok.

Persze az is el fordulhat az államnyelven oktató intézményekben, hogy csak a kárpátaljai gyerekek fognak találkozni az esemény tényével, az ország többi régióiban élők történelemóráin egyszer sem merül fel ez a téma, hisz a központi tanterv kötelező részében még egy fél mondat erejéig sincs megemlítve a problémakör (

2001: 39-44). Kárpátalja iskoláiban lehet segítség az ukrán történelemórán adott, ahol a *Vidékünk XVII. század második felében és XVIII. század elején* (

2001: 40) témakörben foglalkozhat vele a történelem szaktanár.

Tematikailag a Rákóczi-szabadságharcnak egyetemes történelemben *A Habsburg Monarchia XVIII. században* című témában lenne a helye, ahol a tanterv egy *Nemzetiségek közötti viszonyok* alpontot javasol feldolgozásra (

2001:44).

Tanulmányomhoz mind az öt történelemtankönyvet megvizsgáltam, amely az Ukrán Oktatásügyi és Tudományos Minisztérium ajánlási listáján szerepel (2002; Svigycso 2001; 2001; 2000; 2000). Közülük kettő Ukrajna, három pedig az egyetemes történelmet taglalja. E tankönyvek alapján a következő kérdésekre kerestem a választ:

- 1) Van-e egyáltalán szó bennük a Rákóczi-szabadságharcról?
- 2) Ha igen, hogyan mutatják be, mire fektetik a hangsúlyt?
- 3) Van-e a témához kapcsolódó forrás vagy kép?
- 4) Mire használható ez fel a tanórán?

Az egyetemes történelemtankönyveket tanulmányozva át el ször, arra a szomorú következtetésre jutottam, hogy a tankönyvek szerz i szigorúan csak a központi tantervnek akarva megfelelni, még témán belüli alpontoknak is a tanterv terminológiáját használják. Ez legszembet n bb Illja Birjuljov általános iskolai tankönyvénel, ahol a Habsburg Birodalom nemzetiségi problémáinak tárgyalására ugyan külön alpontot szentel a szerz , de a kérdésr l semmi konkrétum, történelmi tény nem hangzik el (2000: 169). Ezt magyarázhatnánk azzal is, hogy nem kell túlszűfolni az általános iskolai tankönyveket felesleges tudományos adattal. A pszichológiai és pedagógiai megfigyelések viszont azt mutatják, hogy a gyerekek az elvont és átfogó általánosításokkal nem tudnak mit kezdeni ebben az életkorban, mivel gondolkodásuk még sokkal inkább tárgyi, konkrét dolgokhoz köt dnek. Ezért lenne könnyebb a tanulóknak konkrét példán magyarázni meg a Habsburg Monarchia nemzetiségi problémáit.

Történészként egy másik aspektus is azt kívánná, hogy II. Rákóczi Ferenc vezette felszabadító háborút névlegesen is megemlítsük a Monarchia XVIII. századi történelmét tárgyalva. Ez pedig az a tény, hogy az 1703-1711 között zajló fegyveres felkelés az akkori Magyarország egész területére kiterjedt, tehát a Habsburgok államának nagyobbik felére. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy nyolc évig tartott, tehát nem egy lokális megmozdulás volt az id höz és a térhez való viszonya szerint.

Ugyancsak a fent említett tankönyv szellemében íródott Vaszilij Vlaszov ukrán történelem könyve is, amely bár címében (*Ukrajna története*) és bevezet szövegrészében is azt állítja, hogy célja a jelenlegi ukrán állam területe történelmének bemutatása, mégsem tér ki - még utalás szintjén sem - a Rákóczi-szabadságharc említésére (2002: 3).

Egyetlen „üdit ” kivételt ebben a sorban a Hanna Svigjko által írt *Ukrajna története. XVI-XVIII. század* cím történelemtankönyv. Ezt a kiadványt lehet talán az egyetlen európai szemlélet történelemtankönyvnek nevezni, mivel nemcsak a mai Ukrajnához tartozó területek történéseit adja id rendi sorrendben, hanem azokat szinte minden esetben beleilleszti az európai folyamatokba, politikai érdekekbe. Ebb l kifolyólag az ukrán etnikumú földekkal szomszédos államok, s a velük való kapcsolatok az esetek zömében helyet kapnak a tankönyv lapjain.

Az általunk tárgyalt témára *A nyugat-ukrán földek XVII. század második felében - XVIII. században* cím fejezetben találunk rá. Itt annak a három vidéknek - Galícia, a jelenlegi Kárpátalja és Bukovina - történelmét tekinti át, mely csak a XX. században lett Ukrajnához csatolva. Vidékünkkel négy alponton keresztül foglalkozik a szerz . Az els dolog, ami egy történésznek szembe kerül, az az, hogy anakronisztikusan már a XVII-XVIII. században a Kárpátalja kifejezést használja Hanna Svigjko vidékünk megnevezésére (Svigjko 2001: 350,352,354), ami elég elterjedt az ukrán történelmi terminológiában.

Ett l eltekintve igen tárgyilagosan, pontos név, dátum és helyszínmegnevezésekkel tárja az olvasó elé II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharcot. Ez a részletesség

arra is kiterjed, hogy a XVII. század végi, a török alól való felszabadulás utáni magyarországi általános helyzet és a hegyaljai felkelés említésével vezesse fel a témát. Magának a szabadságharc eseményeinek ismertetése id rendben, helyes személymegnevezésekkel folytatódik. Szimpatikus az a szemlélete a szerz nek (ami különben az egész tankönyv szellemiségére igaz), hogy a szomszédos népeket összeköt eseményeket mindig kiemeli, el térbe helyezi. Itt, ez a Rákóczi zászlaja alá felvonult ruszinok (ukránok) szerepének bemutatásában jelenik meg (SVIGYKO 2001: 353), akik nagyszámban és h ségesen kitartottak a „Nagyságos Fejedelem” mellett.

Van azonban a szövegben sajnos tárgyi tévedés is, mivel a szabadságharc eseményeinek színhelyét Hanna Svigyko csak a Felvidékre lokalizálja (Uo.), illetve a következő állítja:

„Az 1708-1711-es években a Habsburg-ellenes felkelés hanyatlani kezdett... Az ezt felismer II. Rákóczi Ferenc engedményeket tett a parasztnak. Többek között törvényben mondta ki, hogy „azok a jobbágyi állapotú katonák, akik a harcban végig kitartanak... a földesurak hatósága alól örökre fölszabadulnak... a katonáskodók mentesek az állami adófizetés alól. Ez a törvény azonban már nem hozta meg a kívánt eredményt. ” (Svigyko 2001: 354).

Ez a szövegrész az 1703. szeptember 27-én kiadott vetési pátensb l való, s nem egy 1708 utáni rendelkezésb l.

A fent megemlített tévedések id ben, térben és okozatilag megzavarhatják a szabadságharc történeit, de nem mondanak teljes valótanságot, inkább úgymond csúsztatnak. Így azt lehet megállapítani, hogy a szerz mégsem tért el végletesen kit zött céljától: a lehet leghitelesebben bemutatni az 1703-11-es felkelést. A kronológia elvének alkalmazása szerencsésen találkozott a témaismertetéssel.

Hanna Svigyko tankönyve arra épít, hogy minden témát hiteles és korabeli okmánnyal egészít ki. Ám a 46. fejezet, melyben az általunk tárgyalt téma található, nem tartalmaz forrásrészleteket a Rákóczi-szabadságharc okmányaiból. Megmutatja viszont II. Rákóczi Ferenc Mányoki Ádám által festett portréját, igaz fekete-fehérben (Svigyko 2001:353).

Egészében véve, a tankönyv szövegét felhasználva átfogó képet kaphat a tanuló a magyar szabadságharcról.

Fentebb már utaltam rá, hogy az ukrainai magyar tannyelv nemzetiségi iskolákban *A magyar nép története* tárgy keretein belül a 7. osztályban oktatják az általunk vizsgált témát. Ezt a minisztériumi tankönyvlistán is szerepl történelemkönyvb l teszük (2002: 17-18,39), mely dr. Závodszy Géza magyarországi történész által vezetett kárpátaljai történelemtanár-csoport közös munkája (Závodszy 1997). Szemléletét és tartalmi vonatkozásait tekintve ez a könyv magyar nemzetiség eknek íródott. Ezzel magyarázható, hogy itt teljes terjedelmében ismertetik a szerz k II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharcot. Nemcsak az eseménytörténet bemutatására törekednek, hanem a lehetséges néz pontokat kiszélesítették, mikor külön részt szenteltek az államszervez és művel déspártoló Rákóczi alakjának, és terjedelmes részleteket közölnek a fejedelem kiáltványaiból ill. a szabadságharc dokumentumaiból. A tanulmány elején megfogalmazott vizsgálandó kérdések

majd mindegyikére alapos és kimerítő pozitív visszajelzést találunk itt. Az egyetlen fogyatékosága - a kell illusztráció hiánya. Ám ezt pótolni igyekeztek azzal, hogy az adott korszakhoz terjedelmes anyagrészt csatoltak, ahol a magyar-oroszl, magyar-ukrán kapcsolatokat mutatják be a XVIII. század folyamán. Ezeket a részeket Váradi-Sternberg János történész munkáiból válogatták (Závodszy 1997: 131-134).

Következtetésképpen megállapítható, hogy az általunk vizsgált téma ismerete - egy kivétellel - nem jellemző az ukrán nyelven írt történelemtankönyvekre, míg a magyar nemzetiségi iskolák számára készült könyv teljes mértékben hitelesen, sokoldalúan és érthetően dolgozza fel azt.

Felhasznált források és irodalom

1. Svigýko H. K.: Ukrajna története. XVI-XVIII. század. Tankönyv a középiskolák 8. osztálya számára. Lviv: Szvit Kiadó, 2001.

2. Závodszy Géza és mások: A magyar nép története. I. rész (A kezdetektől 1790-ig). Tankönyv a 8. osztály számára. 2. javított kiadás. Lviv: Szvit Kiadó, 1997.

3. I. M.: (XVII - XVIII):
8. , - : , 2000.
4. . : . XVII - XVIII . 8. . ,
 . . — : , 2002.
5. . „ . : . 8. . ,
 . . - , 2000.
6. . . : .
8. . , . . - : , 2001.
7. , 2002, 15-16, :
“ ”
8. , 2002, 17-18, :
“ ”
9. 5-11 .
6-11 . , “ ”, 2001.